

2016 | 1

■ A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK ÉRTESETŐJE

■ TARTALOMBÓL

- *ERDŐ PÉTER*
SZENT ERZSÉBET KANONIZÁCIÓS ELJÁRÁSA
ÉS A KORABELI EGYHÁZJOG
- *GULYÁS LÁSZLÓ SZABOLCS*
A MEZŐVÁROSI INGATLANFORGALOM
SZOKÁSJOGA A 14–16. SZÁZADI
ZEMPLÉN MEGYÉBEN ÉS KÖRNYÉKÉN
- *DAVID PAPAJÍK*
V. LÁSZLÓ MAGYAR ÉS CSEH KIRÁLY
HALÁLÁNAK OKA
- *OVIDIU GHITTA*
SIMON TOMÁNYI GÖRÖGKATOLIKUS
LELKÉSZ ÖSSZEÍRÁSA 1773-BÓL
- *GORECZKY TAMÁS*
PÁNSZLÁVIZMUS OROSZORSZÁGBAN
AZ 1880-AS ÉVEKBEN
- *KECSKÉS D. GUSZTÁV*
AZ 1956-OS MENEKÜLTEK SVÁJCI
BEFOGADÁSA

TÖRTÉNELMI SZEMLE

TÖRTÉNELMI SZEMLE

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA BÖLCSESZETTUDOMÁNYI
KUTATÓKÖZPONT TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK ÉRTESÍTŐJE
LVIII. ÉVFOLYAM, 2016. 1. SZÁM

Szerkesztők

TRINGLI ISTVÁN (felelős szerkesztő)

FÓNAGY ZOLTÁN, OBORNI TERÉZ, PÓTÓ JÁNOS, ZSOLDOS ATTILA (rovatvezetők)
GLÜCK LÁSZLÓ (szerkesztőségi munkatárs)

Szerkesztőbizottság

FODOR PÁL (elnök),

BORHI LÁSZLÓ, ERDŐDY GÁBOR,

GLATZ FERENC, MOLNÁR ANTAL, ORMOS MÁRIA,

OROSZ ISTVÁN, PÁLFFY GÉZA, PÓK ATTILA, SOLYMOSI LÁSZLÓ,

SZAKÁLY SÁNDOR, SZÁSZ ZOLTÁN,

VARGA ZSUZSANNA

A szerkesztőség elektromos postája: tortenelmiszemle@btk.mta.hu

TARTALOMJEGYZÉK

TANULMÁNYOK

Erdő Péter: Szent Erzsébet kanonizációs eljárása és a korabeli egyházjog	1
Gulyás László Szabolcs: A mezővárosi ingatlanforgalom szokásjoga a 14–16. századi Zemplén megyében és környékén	23
Goreczky Tamás: Pánszlávizmus Oroszországban az 1880-as években	
Burián István moszkvai osztrák–magyar főkonzul jelentéseinek tükrében	63
Kecskés D. Gusztáv: Az 1956-os magyar menekültek svájci befogadása	85

MŰHELY

David Papajik: V. László magyar és cseh király halálának oka	115
Ovidiu Ghitta: Egy szabálytalan összeírás tanulságai.	
Simon tományi görögkatolikus lelkész összeírása 1773-ból	127
Pap József: Eger választópolgárai a 19. század közepén	149
Dömötörfi Tibor: A német nemzetiségi és faji politika Magyarországon a II. világháború idején	165

DAVID PAPAJÍK

V. László magyar és cseh király halálának oka*

A fiatal, 17 éves V. László király Prágában, 1457. november 23-án a délutáni órákban bekövetkezett hirtelen halála igen nagy visszhangot keltett mind a kortársak, mind pedig a későbbi idők krónikásai és történészei körében. Vajon természetes halállal hunyt-e el a király, mint ahogyan azt Csehország kormányzója, Podjebrád György és a későbbi idők cseh történészeinek döntő többsége állította, vagy mérge okozta a halálát, miként azt a katolikus kortársak egy része és az őket követő néhány történész gondolta?

1457-től egészen a 20. század nyolcvanas éveig egyik feltevést sem lehetett biztosan alátámasztani, sem pedig megcáfolni. A helyzet akkor változott meg, amikor Emanuel Vlček cseh antropológus és kollektívája részletes elemzés alá vette az elhunyt földi maradványait. A kutatás arra az eredményre jutott, hogy a király alattomos betegségben, természetes halállal halt meg.

Vlček és társai megállapítását követően V. László halálával egyetlen közép-európai történész sem foglalkozott részletesen. Tanulmányunkban azt vizsgáljuk, hogy csaknem harminc év múltán orvosi szempontból továbbra is érvényes-e az Emanuel Vlček kutatócsoportja által megállapított, a király halálának okára vonatkozó diagnózis. A fenti kérdés nem válaszolható meg egyrészt az akkori kutatásban részt vállaló, másrészt független, a korábbi megállapításoktól nem befolyásolt orvosok szoros együttműködése nélkül. A Szent Vítus-székesegyház sírhelyének újbóli felnyitása és V. László király földi maradványainak újabb analízise technikailag és főleg anyagi szempontból igen költséges lett volna, ezért meg kellett elégednünk azzal az anyaggal, amelyet Vlček publikált, illetve azzal, mely hagyatékában található. Tanulmányunk másik célja az volt, hogy amennyiben a király halálát valóban daganatos megbetegedés okozta, kiegészítsük arra vonatkozó tudásunkat.

V. László királyról nem készült egyetlen, kizárólag róla írott monográfia sem. Mozgalmas és drámai életének mindeddig legjobb leírását Rudolf Urbánek cseh történész részletes tanulmányaiban találjuk meg.¹ Alakja természetesen jelen van a cseh, magyar, osztrák és szlovák történelmi áttekintések oldalain, melyek közül

* E tanulmány létrejöttét a Cseh Köztársaság Oktatásügyi Minisztériuma 2013-ban nyújtott támogatása tette lehetővé az olomouci Palacký Egyetem Bölcsészettudományi Kara V. Excellence programjának intézeti fejlődési projektje, a Kar tudományos munkatársainak kutatási tevékenységéhez nyújtott támogatás keretében.

1 *Rudolf Urbánek: České dějiny. Díl III., část 1–3. Věk poděbradský. Laichter, Praha, 1915–1930.; Uő: Konec Ladislava Pohrobka. České akademie věd a umění, Praha, 1924. (Rozpravy České akademie věd a umění třída I., č. 67.)*

külön ki kell emelnünk a Petr Čornej és Milena Bartlová csehországi szerzőpáros legújabb áttekintő művét.²

Míg V. László király életéről csak kevés összefoglaló munkát írtak, halálával, illetve halálának okaival igen sokan foglalkoztak történésektől kezdve az orvosokon át egészen az antropológusokig.³ Rajtuk kívül a tényirodalom művelői és egyéb lelkes laikus szerzők is szóltak e témáról, akik érdekesítőnek szánt írásaikkal igyekeztek felkelteni az olvasóközönség érdeklődését.⁴

2 Petr Čornej–Milena Bartlová: Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek VI. (1437–1526). Paseka, Praha–Litomyšl, 2007.

3 A művek keletkezési sorrendjében összeállított áttekintés korántsem teljes: Erhard Waldemar Kanter: Die Ermordung König Ladislaws (1457). Oldenbourg, München–Berlin, 1906.; Václav Novotný: Ueber den Tod des Königs Ladislav Postumus. Verlag der Königl. Böhm. Gesellschaft der Wissenschaften, Prag, 1906.; Louis Lewin: Die Gifte in der Weltgeschichte. Springer, Berlin, 1920.; Stanislav Petlach: Čeští traviči. Věstník Svazu československého lékárnictva v Praze (1923) 417–419., 429–430., 445–447., 455–457.; Prokop Miroslav Haškovec: Commynes a smrt krále Ladislava Pohrobka. Listy filologické 57. (1930) 136–138.; Gustav Gellner: Nemoc Ladislava Pohrobka. Český časopis historický 40. (1934) 237–264., 473–490.; Uő: Lékaři o nemoci Ladislava Pohrobka. Spolek českých lékařů, Praha, 1935.; Frederick Gotthold Heymann: The Death of King Ladislav: Historiographical Echoes of a Suspected Crime. The Canadian Historical Association Report 40. (1961) 96–111.; Josef Macek: Smrt Ladislava Pohrobka. Československý časopis historický 14. (1966) 766–775.; Jan Kabelík: Smrt Ladislava Pohrobka. Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci (1967) 133. sz. 8–16.; Uő–Eduard Wondrák: „Der König ist tot, es lebe der König!” Der geheimnisvolle Tod des Königs von Böhmen, Ladislaus Posthumus, am 23. November 1457. Organorama 8. (1971) 2. sz. 12–14.; Ivan Rameš: Podivuhodná nemoc a smrt krále Ladislava Pohrobka r. 1457. Farmakoterapeutické zprávy 20. (1974) 1. sz. 142–145.; Emanuel Vlček a kol.: Smrt krále Ladislava Pohrobka. Časopis lékařů českých 125. (1986) 1108–1111.; Emanuel Vlček: Král Ladislav Pohrobek. Tělesné vlastnosti a příčina smrti. Vesmír 66. (1987) 1. sz. 38–45.; Uő: Král Ladislav Pohrobek (II). Vesmír 66. (1987) 2. sz. 93–97.; Uő–Josef Bruna: Rentgenologické vyšetření kosterních pozůstatků krále Ladislava Pohrobka. Československá radiologie 40. (1986) 6. sz. 394–405.; Emanuel Vlček: Český král Ladislav Pohrobek a jeho smrt. Katalog výstavy. Národní muzeum, Praha, 1987.; Ivan Lesný: Zprávy o nemocech mocných. Významné historické postavy očima neurologa. Horizont, Praha, 1989.; Vojtěch Strnad: Na co zemřel Ladislav Pohrobek? (Chýnovský lékař k problému, starému přes 500 let). Výběr 28. (1991) 4. sz. 369–371.; Cyril Povýšil–Emanuel Vlček: Mohl český král Ladislav Pohrobek trpět hypofosfatemickou osteomalácií vyvolanou nádorovým onemocněním? Časopis lékařů českých 131. (1992) 339–341.; Emanuel Vlček: Jak zemřeli. Významné osobnosti českých dějin z pohledu antropologie a lékařství. Academia, Praha, 1993.; Uő: Král Ladislav Pohrobek, 15. český král. Tělesné vlastnosti a příčina jeho smrti. Osteologický bulletin 4. (1999) 4. sz. 102–117.; Uő: Fyzické osobnosti českých panovníků. III. díl. Čeští králové II. Atlas kosterních pozůstatků českých králů Ladislava Pohrobka, Jiřího z Poděbrad a Habsburků pohřbených v Praze s podrobným komentářem a historickými poznámkami. Vesmír, Praha, 2000. (Postavy českých dějin očima antropologa); Robert Novotný: Skon mladého panovníka Ladislava Pohrobka. In: Záhady českých dějin. Co se skrývá pod povrchem historických událostí. Reader's Digest Výběr, Praha, 2005. 78–83.; Christoph Fasbender: „Ach durch got verneupt die klag”. Der Tod des Ladislaus Postumus, Königs von Ungarn und Böhmen, als mediales Ereignis. Daphnis 39. (2010) 375–391.

4 Miroslav Ivanov: Český pitaval aneb Královraždy. Orbis, Praha, 1976.; Ludvík Souček: Otazníky nad hroby. Československý spisovatel, Praha, 1982.; Antonín Polách: Odvrácená tvář moci. Zločiny českých králů. Rybka, Praha, 2008.

A király halálára vonatkozó legfontosabb okleveles és krónikás forrásokat már 1856-ban összegyűjtötte František Palacký. Ezeket lehetne ugyan még bővíteni, mégis Palacký kommentárokkal ellátott művében minden alapvető információ megtalálható.⁵

V. (Utószülött) László

A király életének vázlatos áttekintése nélkül nem érthetjük meg a halála okainak magyarázatára irányuló, késhegyig menő vita lényegét. V. László 1440. február 22-én született Magyarországon, a komáromi várban. Anyja Erzsébet, Luxemburgi Zsigmond római császár, egyben magyar és cseh király lánya volt. Mint az nevének bevett jelzőjéből (Utószülött) következik, László az apja – Habsburg Albert római, magyar és cseh király – halálát követően jött világra. Albert 1439. október 27-én hunyt el az Esztergomhoz közeli Neszmélyen. A gyermek László a trónért folyó küzdelem eszközévé vált, melyet anyja, Erzsébet vezetett többkevesebb sikerrel. Lászlót már 1440. május 15-én magyar királlyá koronázták. A királyné a kiskorú Lászlót és vele együtt a magyar koronaékszereket III. Frigyes római császár gondjaira bízta, majd cseh zsoldosokat fogadott, és az ő segítségükkel harcolt Magyarországon Ulászló ellen, aki ezen a néven a harmadik volt a lengyel, illetve első a magyar trónon. Amikor 1442-ben hosszú tárgyalások után sikerült Ulászló küldötteivel megegyezni, a 33 esztendőes Erzsébet 1442. december 19-én egészen váratlanul meghalt, a kis László pedig árván maradt. Egy évtized múlva azoknak az országoknak a rendjei, melyeknek László volt az örököse, azaz a magyar és a cseh királyság, valamint Ausztria, harcot indítottak ifjú királyuk kiadatása érdekében III. Frigyes ellen. Bécsújhely ostroma után, 1452-ben sikerült III. Frigyeset, a frissen megkoronázott császárt arra kényszeríteni, hogy kis védencét kiadja az osztrák rendeknek.⁶

A cseh királyságban Habsburg Albert halála után lépésről lépésre egyre nagyobb hatalomra jutó Podjebrád György végül elfogadta, hogy V. László legyen a cseh király. A gyönyörű ruhában Prágába érkező ifjú uralkodót 1453. október 28-án koronázták meg. A koronázást követően azonban a cseh korona országaiban az eseményeket továbbra is Podjebrád György régens irányította. A magyaroknál kevésbé volt nyugodt a helyzet. Ott Hunyadi László és követői 1456 novemberében Belgrádban meggyilkolták a király rokonát, Cillei Ulrikot. V. László, aki ekkor személyesen a belgrádi várban tartózkodott, jogosan aggódott életéért. Látszólag békét kötött az elégedetlenekkel, majd miután megerősítette helyzetét, 1457. március 16-án, Budán Hunyadi Lászlót kivégeztette. A magyarok körében népszerű Hunyadi László lefejezése után V. László Bécsbe távozott, ahol jóval nagyobb

5 Zuegenverhör über den Tod König Ladislaw's von Ungarn und Böhmen im Jahre 1457. Eine kritische Zusammenstellung und Würdigung der darüber vorhandenen Quellenangaben. Ed. Palacky Franz. Calve, Prag, 1856.

6 V. László életének szakaszait az 1. jegyzetben szereplő irodalom alapján állítottam össze.

biztonságban tudhatta magát. Utolsó útja cseh földre vezetett, elsősorban azért, hogy házasságot kössön VII. Károly francia király lányával, Magdolnával. Erre azonban már nem került sor, mivel a királyt 1457. november 23-án Prágában igen váratlanul elragadta a halál.

Vita a halál okáról

A király halála után azonnal vita bontakozott ki annak okáról. A felek egy része a természetes, másik része pedig az erőszakos halál mellett tette le voksát. Akik a természetes halálra gondoltak, annak okául elsősorban a bubópestist feltételezték. Csakhogy nem tudták bizonyítani, hogy Prágában pestisjárvány lett volna, mivel nincs tudomásunk arról, hogy ekkor a cseh fővárosban mások is elhaláloztak volna e betegségben.⁷ További magyarázatok szerint a király halálát a szepszis,⁸ venereás granulom, illetve lágy fekély vérzéses thrombopenia kombinációja,⁹ botulizmus,¹⁰ szalmonellózis¹¹ vagy sérvkizáródást követő állapot okozta volna.¹² 1979-ben egy Vojtěch Strnad nevű chýnovi körorvos rendkívül érdekes gondolatot vetett fel Miroslav Ivanov írónak címzett levelében; szerinte V. László király heveny fehérvérűségben halt meg.¹³

Az erőszakos halállal kapcsolatban leggyakrabban az arzénal történő mérgezésről beszéltek.¹⁴ Előfordultak igen romantikus feltételezések is. Philippe de Commines francia történetíró a 15. század végén azt írta, hogy V. Lászlót egy „magasztos hölgy” gyilkolta meg, aki beleszeretett, és midőn tudomására jutott, hogy francia királyi hercegnőt készül feleségül venni, megmérgezte. Commines azt is tudni vélte, hogy az elkövető hogyan vitte véghez tettét; állítólag egy darab almát adott neki, melyet olyan késsel vágott ketté, melynek egyik (király felé eső részét) méreggel vonta be. Bár a szerző e magasztos hölgy nevét nem árulta el, más utalások alapján arra lehet következtetni, hogy Johanna de Rozmitalról, Podjebrád György feleségéről lehetett szó.¹⁵

7 Gellner, G.: Nemoc i. m. (3. jz.) 484–488.; Uő: Lékaři i. m. (3. jz.) 3–7., 34.; Macek, J.: i. m. (3. jz.) 767.

8 Gellner, G.: Lékaři i. m. (3. jz.) 32–34.; Souček, L.: i. m. (4. jz.) 140–141.

9 Kabelík, J.: i. m. (3. jz.) 15.; Rameš, I.: i. m. (3. jz.) 144.

10 Vlček, E.: Český král Ladislav Pohrobek i. m. (3. jz.) 7.

11 Ivanov, M.: i. m. (4. jz.) 183.

12 Vlček, E.: Český král Ladislav Pohrobek i. m. (3. jz.) 7.; Uő: Jak zemřeli i. m. (3. jz.) 213.

13 Strnad, V.: i. m. (3. jz.) 370–371.

14 Gellner, G.: Lékaři i. m. (3. jz.) 15–32.; Kanter, E. W.: i. m. (3. jz.) 62–64.

15 Haškovec, P. M.: i. m. (3. jz.) 136–137.

Antropológiai kutatások

Az évszázados vitában 1986-ban következett be alapvető fordulat, amikor Emanuel Vlček cseh antropológus először publikálta V. László halálának okaira vonatkozó kutatásait.¹⁶ Vlček munkatársaival a cseh királyok földi maradványainak antropológiai-orvosi vizsgálatát végezte el. A kutatást a prágai Nemzeti Múzeum szervezte a köztársasági elnöki irodával, a tudományos akadémiával és a prágai Károly Egyetemmel együttműködve. 1984. november 19-én V. Lászlónak a prágai várban lévő Szent Vítus-székesegyházban elhelyezett sírhelyéből kiemelték a király földi maradványait, melyeket ezután konzerváltak és tudományos kutatásnak vetettek alá. A kutatás célja az volt, hogy adatokhoz jussanak a király külsejéről és szervezetének állapotáról, valamint hogy megkíséreljék megállapítani V. László váratlan halálának okát.

Vlček kutatásainak első köréről – azaz a király külsejéről – itt nem teszünk bővebben említést, csak a halál okára irányul érdeklődésünk. Vlček megállapította, hogy a király csontvázán tetőtől talpig osteolitikus góccok találhatók. Ezek a góccok a csontszöveten vannak, kiterjedésük gombostűfej nagyságtól 10-15 mm-ig terjed. A király földi maradványait még hisztológiai, patológiai-anatómiai, toxikológiai és röntgenológiai vizsgálatoknak vetették alá. Állapcsait sztomatológiai klinikán vizsgálták.

Milyen megállapításokra jutott Vlček és kollektívája V. László halálával kapcsolatban? V. (Utószülött) László király daganatos megbetegedésben, a csontvelőt veszélyeztető rosszindulatú vérbetegségben halt meg, mely gócos formájú kiterjedésével pontosítja a heveny nyirokrendszeri hemoblastomatózisra vonatkozó diagnózist.¹⁷ Tekintettel a tünetek jellegére, a non-Hodgkin-limfóma egy rosszindulatú fajtájáról, azaz akut non-Hodgkin típusú limfoblasztos csontokra kiterjedő fehérvérűségről lehetett szó.¹⁸ Teljesen pontos diagnózist a lágyszövetek és vérösszetevők pusztulása miatt nem lehet felállítani. A fent említett eredménnyel összefügg egy további megállapítás, mégpedig, hogy a királyt nem mérgezték meg. Szövetekben higany jelenlétét mutatták ki, ami arról tanúskodik, hogy higanytartalmú szerekkel gyógyították, melyeket akkoriban a bőrön történő elváltozások esetén volt szokás alkalmazni.¹⁹ Vlček szerint immáron véglegesen és teljesen egyértelműen ki lehet zární, hogy a király heveny vagy krónikus arzén-, illetve higanymérgezésben halt volna meg.²⁰

Vlček és kutatótársainak V. László halálára vonatkozó megállapításait a történészek egyöntetűen elfogadták. Csak 2010-ben emelt kifogást az eredménnyel szemben Jaroslav Čechura cseh történész, aki szerint „nem hivatalos körökben” a

16 Vlček, E. *a kol.*: Smrt krále i. m. (3. jz.) 1108–1111.; *Uő–Bruna, J.*: i. m. (3. jz.) 394–405.

17 Vlček, E.–Bruna, J.: i. m. (3. jz.) 404.

18 Vlček, E.: Král Ladislav Pohrobek, 15. český král i. m. (3. jz.) 108–109.; *Uő*: Král Ladislav Pohrobek (II) i. m. (3. jz.) 96.; *Uő*: Jak zemřeli i. m. (3. jz.) 228., 230., 232.; *Uő*: Čeští králové II. i. m. (3. jz.) 39.

19 Vlček, E. *a kol.*: Smrt krále i. m. (3. jz.) 1111.

20 Vlček, E.: Král Ladislav Pohrobek, 15. český král i. m. (3. jz.) 109.

Vlček által előadott eredményektől eltérő megállapításokhoz juthatnak. Sajnálatos, hogy Čechura nem adott elő semmiféle konkrét bizonyítékot azzal kapcsolatban, miért ne higgyünk a Vlček által közzétett eredményeknek.²¹

Új analízis

Nemcsak Čechurának a „nem hivatalos körökre” való hivatkozása, hanem az a tény, hogy Vlček V. László halálával kapcsolatos vizsgálatai óta csaknem harminc év telt el, arra ösztönzött, hogy megpróbáljam a kérdést tisztázni. Arra gondoltam, hogy az utóbbi harminc évben az orvostudományban végbement gyors fejlődés új tapasztalatokkal gazdagíthatná a király halálának okára vonatkozó tudásunkat. Megjelenhettek új kutatási módszerek vagy némely esetben az egykori eljárás átértékelésére is sor kerülhetett. Mivel foglalkozásomat tekintve történész vagyok, és nem értek az orvostudományhoz, felkértem az együttműködésre az Olomouci Kórház hemato-onkológiai klinikájának főorvosát, MUDr. Tomáš Papajík CSc urat. Sikerült megnyernem az ügynek Vlček néhány volt munkatársát, akik részt vettek a király halála okának kutatásában, így MUDr. Ctibor Povýšil DSc professzort a Károly Egyetem 1. orvosi kara patológiai intézetéből és T. Papajík révén MUDr. Jaromír Kolář DSc professzort a Károly Egyetem orvosi karának radiológiai intézetéből. Olyan szakembereket is bevontunk a munkába, akik Vlček kutatásaiban nem vettek részt, így MUDr. Jan Šprindrich CSc docenst a Károly Egyetem 3. orvosi karáról, továbbá MUDr. Filip Čtvrtilík PhD urat az olomouci Palacký Egyetem orvostudományi karának radiológiai klinikájáról.

Mint már korábban említettem, V. László sírhelyének újbóli felnyitására és földi maradványainak vizsgálatára nem állottak rendelkezésre anyagi eszközök, ezért meg kellett elégednünk Vlček és kollektívája publikációival, valamint azzal az anyaggal, mely a prágai Nemzeti Múzeumba került Vlček hagyatékaként.²² Ebből egyebek mellett sikerült elkészítenünk V. László földi maradványainak szkennelt röntgenfelvételeit, melyeket ezt követően a röntgenológiai szakemberek vizsgáltak meg.²³

Povýšil egyetemi tanár közölte, hogy a diagnosztikát illetően a korabeli megállapítások óta nem merült fel olyan új adat, amelyet fel lehetne használni olyan helyzetben, amikor csupán csontok maradnak fent. Egyébként teljesen egyetértett az egykori megállapításokkal, melyek a súlyos osteomalaciára vonatkozó diagnózisból indultak ki, és amelyet a csontszövetvizsgálat során bizonyítottak egy speciális eljárással, amely máig a csontváz kalciumhiányát alátámasztó egyetlen megbízható módszer, és amely lehetővé teszi az osteomalaciára utaló csontbetegségek

21 *Jaroslav Čechura: České země v letech 1437–1526. 1. díl. Mezi Zikmundem a Jiřím z Poděbrad. Libri, Praha, 2010. 8.*

22 Národní muzeum v Praze, Archiv Antropologického oddělení, fond Dokumentace prof. Emanuela Vlčka.

23 Az Emanuel Vlček hagyatékához való hozzáférésért és az együttműködésért köszönet jár RNDr. Petr Velemínský PhD úrnak, a prágai Nemzeti Múzeum munkatársának.

megállapítását. A fenti diagnózis a kiterjedt osteolitikus góccokkal – tehát csontszövet-elváltozásokkal – kombinálva megbízhatóan tanúskodik arról, hogy V. László csontbetegségben szenvedett. Semmilyen, a disszeminált daganattól eltérő folyamat nem képes a fentiekhez hasonló elváltozásokat okozni. A halál utáni autolitikus elváltozások teljesen leépítették a rákos szövetet, tehát ennek közvetlen bizonyítása nem lehetséges. Povýšil professzor azt is kifejtette, hogy a végleges eredmény kialakításához anamnesztikus (kórelőzményi) adatok is hozzájárultak, azaz a király kortársai által leírt, bőrön lévő vérömlenyek és a lágyéktáji nyirokcsomók megnagyobbodása. Ezek mind arra utalnak, hogy a rákos megbetegedés a nyirokcsomókból vagy a csontszövetből eredő rosszindulatú daganatok kategóriájába eshetett. Szerinte az orvosi szakirodalom a betegséggel kapcsolatban egyéb eseteket is leírt.²⁴

Kolář professzor szakvéleménye azt állapította meg, hogy az osteolitikus góccok V. László minden csontjában jelen voltak, a csontszövet mélyéből indultak ki, és apró, egyenetlen, világos foltokat hoztak létre, a két kompakt lemezkének minden esetben csak egyikét átlukasztva; alakjuk szabálytalan kör (hasonlóak ahhoz, amilyeneket a molylepke képes produkálni), és az elváltozás környékét gyógyulási folyamat nem módosította. Nem kívánom felsorolni Kolář további szakorvosi bizonyítékait, elégedjünk meg záró véleményével, miszerint a kutatások eredménye a csontokra is átterjedő nyiroktípusú fehérvérűségre mutat, amint azt az V. László halála okaira kiterjedő vizsgálatok mutatták.²⁵

Šprindrich docens – az olomouci orvosok szerint a csehországi osteológia szemléltető módszerének legjelentősebb szakembere – véleménye teljes mértékben alátámasztotta Kolář eredményeit. Megállapítása szerint semmi újat nem lehet kiolvasni V. László röntgenfelvételeiből, mint amit a 20. század nyolcvanas éveiben már megállapítottak a szakemberek, ő tehát teljes mértékben elfogadta az akkori szakbizottság megállapításait.²⁶

T. Papajík docens megállapítása szerint igen valószínű, hogy a király akut B-limfoblasztos leukémiában (a továbbiakban: ALL – a WHO által 2008-ban meghatározott hemopoetikus és nyirokszöveti daganatok hivatalos terminológiája szerint). A betegségre szerinte az alábbi tények utalnak:

1. A király fiatal volt, a daganatok e típusa a leggyakoribb a gyermek- és fiatalok esetében.

2. A csontok tünetei alátámasztják, hogy a betegség kiterjedt volt, megtámadta a csontvelőt és a csontokat. Ez szintén tipikus az ALL-re.

3. Az is tipikus, hogy a betegség a nyirokcsomókat és a lépet támadja meg, aminek viszonylag hamar megmutatkoznak a következményei, és az adott szervek hirtelen megnagyobbodnak, lásd a királyt kivizsgáló orvosok leírását.

24 A C. Povýšil egyetemi tanárral folytatott 2012. december 12-i levélváltás anyaga a szerző irattárában található.

25 A dr. F. Čtvrtlík úrral és doc. J. Šprindrich úrral 2013. május 7-én történt, J. Kolář egyetemi tanár véleményét is tartalmazó levélváltás anyaga a szerző irattárában található.

26 Uo.

4. A betegséget vérzés és üszkösödés kísérheti, ezt a korabeli hírek ismét alátámasztják.

5. A nem gyógykezelt megbetegedésnél a lefolyás végső fázisában rendszerint gyorsan megjelenő tünetek sora jelentkezik, a beteg állapota jelentősen romlik, és bekövetkezik a halál.²⁷

Úgy gondolom, hogy számos orvossalakértó együttműködésének köszönhetően sikerült bebizonyítani, hogy V. László halálának okait illetően az Emanuel Vlček és kollektívája által publikált eredmények a mai napig megállják a helyüket. A konkrét érvek nélküli spekulációk az akkori megállapítások érvénytelenségét vagy homályosságát illetően elhanyagolhatók az orvostudomány szakembereinek véleményeivel szemben. Vlček eredményeit számos szakember – nagyrészt az orvostudomány legjobbjai – egymástól függetlenül erősítették meg.

Mivel e tanulmány nem az orvostudomány szakemberei számára készült, V. László kórképét le kell írunk a nem orvos olvasóknak is. Leginkább akut limfoblasztos leukémiáról, tehát a fehérvérsejtek csontvelőben létrejövő rosszindulatú megbetegedéséről van szó, mely rendszerint az emberi test egy sor más szervét is megtámadja, V. László esetében a csontokat, amelyről a földi maradványokról készült röntgenfelvételek is tanúskodnak, továbbá a nyirokcsomókat, amelyet pedig a király halála során leírt tünetek bizonyítanak.²⁸

A király utolsó napjai

Miután egyértelműen igazoltuk Vlček és társai megállapításait, vegyük szemügyre, hogyan egyeztethetők össze ezek az V. László király utolsó napjairól szóló beszámolókkal. Peter Eschenloer boroszlói jegyző városi krónikája szerint 1457. november 19-én, szombaton a király még teljes erejében volt, miközben egy huszita cseh és egy katolikus német párbaját kísérte figyelemmel, melyben a német harcos győzött.²⁹ November 20-án vasárnap részt vett a franciaországi követségben levő Sternbergi Zdeněk gyermekének a prágai várban tartott keresztelőjén. Este, amikor a király a várból a királyi udvarba érkezett, megfájdult a feje.³⁰ Ezekben a napokban Prágában sok hó esett, ennek ellenére V. László november 21-én, hétfőn a helyhatósági bíróság ülésén igen szerény öltözékben – könnyű vászonru-

27 A T. Papajík docenssel folytatott 2013. május 18-i levélváltás anyaga a szerző irattárában található.

28 A T. Papajík docenssel folytatott 2013. május 19-i levélváltás anyaga a szerző irattárában található.

29 *Historia Wratislaviensis*. In: *Scriptores rerum Silesiacarum* (= SRS). VII. Ed. Hermann Markgraf. Max, Breslau, 1872. 15.; *Urbánek, R.*: Konec Ladislava i. m. (1. jz.) 127.

30 *Starí letopisové čeští od roku 1378 do 1527 čili pokračování v kronikách Přibíka Pulkavy a Beneše z Hořovic z rukopisů starých vydané*. In: *Dílo Františka Palackého*. Svazek 2. Ed. Jaroslav Charvát–František Krčma. Mazáč, Praha, 1941. 151.; *Staré letopisy české z rukopisu křížovníckého*. Ed. František Šimek–Miroslav Kaňák. Štátní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, Praha, 1959. 224.

hában – jelent meg. V. Novotný cseh történész feltevése szerint nyilván azért, mert nem volt képes megtúrní magán a nehéz öltözéket.³¹ Az is lehetséges azonban, hogy a királyt láz gyötörte, és ezért öltözött szokatlanul lengén. Az ülésen némileg szomorúnak és levertnek tűnt, bár titkolta, hogy beteg lenne, néha még nevetett is.³² Ebéd után rossz közérzete folytatódott, bár nem panaszkodott egészségi problémára. Vacsorára retket vagy répát és sört hozatott, evett egy keveset, és vidáman tréfálkozott szolgálival. Miután ima után aludni indult, szolgálinak gyomorfájásra panaszkodott. Ők azt tanácsolták neki, hogy aludja ki a fájdalmat. Egy óra elteltével a király fájdalmai már igen erősek voltak, ezért magához kérette komornyikját, aki ismét azt tanácsolta, hogy próbáljon meg elaludni. Ez nem sikerült, és a király az egész éjszakát fájdalmak közepette virrasztotta át. Lágyéktáján két duzzanat keletkezett, amiről azonban szégyelltt említést tenni.³³

November 22-én, kedden a király misét hallgatott, és állapota átmenetileg javult. Nemsokára azonban újrakezdődtek fájdalmai, ezért orvost hívatott. Az orvosok láthatólag tanácstalanok voltak, ezért kipróbáltak minden akkor ismert módszert. Izzasztó és hánytató szereket kapott, még eret is vágtak rajta. Amint azt a régi cseh évkönyv egyik verziója írta: „és adtak neki orvosságot, hogy izzadjon, majd arra, hogy száján okádjon, majd adtak neki orvosságot, hogy meghajtsa; majd ezután erét vágták.”³⁴ November 23-án, szerdán a király állapota már olyan rossz volt, hogy nyilvánvalóvá vált: közeleg a halál órája. V. László ezért magához hívatta Podjebrád György helytartót és más előkelőket. Megparancsolta Podjebrádnak, hogy az országban tartsa fenn a rendet és a nyugalmat, majd arra kérte, hogy halála után az összes német királyi szolgát akadály nélkül bocsássa el, amit Podjebrád kézfogásával meg is ígért. A király a Szent Vitus-székesegyházat és szolgálait ékszerekkel ajándékozta meg, és parancsba adta, hogy halála után vágják le szőke haját. Ebből az következik, hogy a király tiszta elmével távozott az élők sorából.³⁵

Ezt követően feladták a haldoklónak az utolsó kenetet. A király szentelt gyertyát hozatott, melyet kezébe vett, és imádkozni kezdett.³⁶ Az imát azonban már nem fejezte be, délután három és négy óra között kilehelte lelkét. A régi cseh évkönyv így ír erről: „Az alétlan fekvő ifjú király kihúnyt, mint a sötétben világító

31 *Urbánek, R.*: Konec Ladislava i. m. (1. jz.) 129. Az ő nézete szerint V. László szervezete igen fogékony volt a betegségek iránt.

32 SRS VII. 13. (Eschenloer); Zuegenverhör über den Tod i. m. (5. jz.) 32. (Eneas Silvius Piccolomini); *Urbánek, R.*: Konec Ladislava i. m. (1. jz.) 131.

33 Staří letopisové čeští i. m. (30. jz.) 151.; Staré letopisy české z vratislavského rukopisu. Ed. František Šimek. Historický spolek–Společnost Husova musea, Praha, 1937. 120.; *Urbánek, R.*: Konec Ladislava i. m. (1. jz.) 132–133; *Uő*: Česká dějny i. m. (1. jz.) část 2. 207–210.

34 Staré letopisy české z vratislavského rukopisu i. m. (33. jz.) 120.

35 *Urbánek, R.*: Konec Ladislava i. m. (1. jz.) 134–135.; *Uő*: Česká dějny i. m. (1. jz.) část 2. 210–211.

36 *Urbánek, R.*: Konec Ladislava i. m. (1. jz.) 135.

fényes gyertya, miként elvész a hajó evezője a mély vízben, vagy mint botja a sántáknak.³⁷

November 24-én, csütörtöki napon V. László földi maradványait a királyi udvarban ravatalozták fel. Szeme fehérje elsötétült, nyelve elfeketült, testét sötét foltok borították, lágyékán duzzanatok voltak. Mivel Podjebrád György emberei azt hitték, hogy a királlyal pestis végzett, holttestét nem hagyták a hagyománynak megfelelően több napig közszemlére tenni, hanem már 1457. november 25-én, pénteken a prágai Szent Vitus-székesegyházban eltemették.³⁸

További kérdések

A király betegsége, az akut limfoblasztos leukémia akkoriban nem volt gyógyítható, és rendszerint – az első komolyabb tünetek megjelenését követően – néhány nap vagy hét alatt halálhoz vezetett. Ha a király manapság szenvedett volna e betegségben, viszonylag nagy esélye lett volna a gyógyulásra. A gyermekek, serdülők és fiatalokú páciensek esetében e betegség sikeresen kezelhető és gyógyítható, az esetek többségében intenzív kemoterápiával (citosztatikumokkal) kombinálva.³⁹ Tekintettel arra, hogy a király élete utolsó pillanatáig teljesen tudatánál volt, közvetlen halálát valószínűleg szívelégtelenség okozta.⁴⁰

Petr Čornej cseh történész hívta fel a figyelmet a László anyjának, Erzsébetnek 1442-ben bekövetkezett hirtelen halála és V. László halála közti összefüggésre. Az 1409-ben született Erzsébet a kortársak tudósítása szerint minden látható ok nélkül, tünetmentesen és váratlanul hunyt el.⁴¹ Mivel nem maradtak ránk földi maradványai, nincs lehetőségünk arra, hogy elvégezzük azokat a vizsgálatokat, amelyek fia esetében megtettek. Felvetődik tehát a kérdés, vajon V. László nem ge-

37 „A tak leže ve mdlobách tento mládenec král, zhasl jest jako svíce jasná, když temnosti osvědčuje, a jak veslo když by od lodí na hluboké vodě ztratil, a jako huol podpory všech klévacých.” – Staré letopisy české z vratslavského rukopisu i. m. (33. jz.) 120.

38 Staré letopisy české z rukopisu křižovnického i. m. (30. jz.) 224–226.; *Urbánek, R.*: Konec Ladislava i. m. (1. jz.) 137–139.; *Uő: České dějny i. m. (1. jz.) část 2. 213–216.* A király testén található csomókról egy korabeli orvos is tanúskodik, aki 1483-ban kijelentette, hogy ott volt a haldokló király mellett: „Doktor starý, kterýž byl v Norimberce, vyznával to před Horníky, kupci, dobrými lidmi, že jest doktorem byl za krále Ladislava mladého, a když jest umřel, že jest od žádného trávení aneb udávení neumřel, než jest měl hlízy vnitř v sobě a že jest se mu po smrti ještě pryskýř vyvrhl, a že to i jiní doktoři viděli.” (Egy idős orvos, aki Nürnbergben volt, a kőfejtők, kereskedők, jó emberek előtt beismerte, hogy az ifjú László király doktora volt, és amikor az elhalálozott, az nem mérgezés, sem fulladás miatt történt, hanem mert gubók voltak belül a testében és még halála után a kelevények felszakadtak, és ezt más doktorok is látták.) Idézetek Paměti Mikuláše Dačického z Heslova. Sv. 1. Ed. Antonín Rezek. Matice česká, Praha, 1878. 29–30. alapján.

39 A T. Papajík docenssel folytatott 2013. május 19-i levélváltás anyaga a szerző irattárában található.

40 *Vlček, E.*: Český král Ladislav Pohrobek i. m. (3. jz.) 12.

41 *Čeští králové.* Ed. Marie Ryantová–Petr Vorel. Paseka, Praha–Litomyšl, 2008. 261. (az V. Lászlóról szóló tájékoztatás szerzője Petr Čornej).

netikus adottságoknak köszönhetően betegedett-e meg. Az orvosok szerint az akut B-limfoblasztos leukémia esetében nem jellemző az öröklődés, tehát a genetikai adottságok a betegség kialakulásában vélhetően nem játszottak szerepet.⁴²

A betegség további lehetséges okát Petr Čornej a lelki megterhelésben látta, melynek V. László rövid élete során ki volt téve.⁴³ Ez esetben is specialistákhoz fordultunk, hogy megerősítsék vagy elvessek e feltevést. Nézetük szerint serdülőkorban a stressz egyik oka lehet számos szomatikus megbetegedésnek, így a rákos sejtosztódásnak is. A stressz felborítja az immunrendszer működését, megzavarja a belső elválasztású mirigyek és egyéb szervek helyes funkcióját.⁴⁴

A modern orvostudomány nem képes az akut B-limfoblasztos leukémia okait feltárni. A betegség ok-okozati összefüggései nem ismertek. Annyit tudunk, hogy a betegség az éretlen vérsejtben, a B-limfociták prekursorában keletkezik genetikai változás, mutáció révén. De hogy mi a mutáció oka, azt pontosan nem tudjuk.⁴⁵

A kutatásban részt vevő orvosszakértők szerint e betegség során általában jellemzőek a tartós panaszok. Arra azonban, hogy a királyt halála előtt hosszabb ideig kínozták-e a fájdalmak, nehéz egyértelmű választ adni. A király más okokból is szenvedhetett, a csontokban végbement elváltozások viszont nem utalnak egyéb, például reumás megbetegedésre. Az akut B-limfoblasztos leukémia tünetei a halált megelőzően legfeljebb néhány hétig vagy hónapig tartanak.⁴⁶

*

Úgy gondolom, hogy az V. László halálának okára vonatkozó kérdések terén lefolytatott újabb kutatások bizonyítják, hogy az Emanuel Vlček cseh antropológus vezette szakértői csapat által a 20. század nyolcvanas éveiben megállapított diagnózis megállja helyét. A hozzáférhető anyag ismételt vizsgálata azt bizonyította, hogy a király halálának okával kapcsolatos megállapítások során nem történt hiba. V. László magyar és cseh király legnagyobb valószínűség szerint akut B-limfoblasztos leukémiában halt meg.

42 A T. Papajík docenssel folytatott 2013. május 18-i levélváltás anyaga a szerző irattárában található.

43 Čeští králové i. m. (41. jz.) 261.

44 A T. Papajík docenssel folytatott 2013. május 18-i levélváltás anyaga a szerző irattárában található.

45 Uo.

46 Uo.

DAVID PAPAJÍK

SOLVING THE PROBLEM OF ESTABLISHING THE CAUSE OF DEATH
OF HUNGARIAN AND CZECH KING LADISLAV V

The author set out to reanalyse the question of the cause of death of Hungarian and Czech king, Ladislav V, on 23. November 1457. From the time of the king's death in 1457 until the mid-1980s, there was great dispute over whether the king died of natural causes or was instead poisoned by a someone close to Jiří z Poděbrad, perhaps even by Jiří himself. In 1986, Czech anthropologist Emanuel Vlček published the results of a study of the king's remains, which unequivocally excluded poisoning as cause of death, and furthermore specified a natural cause of death: acute non-Hodgkins lymphoblastic hemoblastosis. Since a number of theories disproving Vlček's conclusions have appeared, and because it had been thirty years since Vlček's research, the author, in collaboration with medical doctors, set out to either confirm or disprove Vlček's findings. Materials left over from Vlček's research (primarily radiology images) were subjected to new analysis by not only experts who participated in the previous research, but also by experts who were not a part of the previous analysis, and would thus not be influenced by the former findings.

The new findings corroborated Vlček's former determination of cause of death. King Ladislav most likely died of acute B-lymphoblastic leukemia (official terminology according to the WHO classification of hematic and lymphatic tumours, from 2008).

The author supplements his text with answers to additional questions regarding the illness and death of the king. He refutes, in collaboration with doctors, the claim that Ladislav's mother, queen Elizabeth of Luxembourg, suffered the same cause of death.

CONTENTS

STUDIES

Péter Erdő: The Canonization Process of Saint Elisabeth and Contemporary Canon Law	1
László Szabolcs Gulyás: The Customary Law of Real Estate Trade in Market Towns in the 14th to 16th Centuries. The Case of Zemplén County and its Region	23
Tamás Goreczky: Pan-Slavism in Russia in the 1880s in the Reports of István Burián, Austro-Hungarian Consul General in Moscow	63
Gusztáv D. Kecskés: The Swiss Reception of Hungarian Refugees in 1956	85

WORKSHOP

David Papajik: Solving the Problem of Establishing the Cause of Death of Hungarian and Czech King Ladislav V	115
Ovidiu Ghitta: The Lessons of an Extraordinary Conscription. The Census Record of Şimon, Greek-Catholic Priest of Tomány, from 1773	127
József Pap: The Voters of Eger in the Middle of the 19th Century	149
Tibor Dömötörfi: German Ethnic and Racial Politics in Hungary during World War II	165

E számunk szerzői

DÖMÖTÖRFI TIBOR PhD, tud. főmunkatárs (MTA BTK TTI) • ERDŐ PÉTER, az MTA rendes tagja, bíboros, prímás, esztergom-budapesti érsek • OVIDIU GHITTA PhD, egy. tanár (Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár) • GORECZKY TAMÁS PhD, történész • GULYÁS LÁSZLÓ SZABOLCS PhD, főiskolai adjunktus (Nyíregyházi Egyetem) • KECSKÉS D. GUSZTÁV PhD, tud. főmunkatárs (MTA BTK TTI) • PAP JÓZSEF PhD, főiskolai tanár (Eszterházy Károly Főiskola) • DAVID PAPAJÍK PhD, egy. tanár (Palacký Egyetem, Olomouc)

MTA BTK TTI = Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézete

Folyóiratunk közlési szabályzata a www.tti.btk.mta.hu honlapon olvasható